

L'ESCOLA MILÀ I FONTANALS (1931-1940)

Manel Satué i Sillué

Voldria, per començar, que m'acompanyéssiu en un viatge a través del temps, cap enrere, just fins a l'any 1931. Una mare presenta el seu fill de pocs anys al Grup Escolar Milà i Fontanals a la directora; aquesta accepta el nen i li fa un petó de benvinguda. La mare era la meva, i el nen, era jo. La directora, que tan amablement em rebé, era la gran pedagoga Rosa Sensat. Mestre de mestres, havia nascut al Masnou. A més de la carrera de magisteri, havia ampliat estudis de pedagogia arreu d'Europa, principalment a l'Institut Jacques Rousseau de Ginebra, Suïssa. Abans d'ocupar la direcció de l'Escola Milà i Fontanals, havia dirigit l'Escola del Bosc, situada a la vessant de la muntanya de Montjuïc. En estrenar-se l'escola, l'Ajuntament la designà per ocupar-ne la direcció. Exercí el càrrec durant nou anys, essent, a més, coordinadora del Patronat Escolar Municipal de la ciutat de Barcelona.

El nen, de pocs anys, era jo, i venia d'un parvulari instal·lat en un pis fosc del carrer de Mendizábal, amb una mestra anomenada "Donya Conxa". El canvi fou realment increïble; l'escola era molt gran, les aules, ben il·luminades i el pati per jugar, molt espaiós.

El petó que em féu "Donya Rosa", que així li dèiem, penso que em va consagrar i, en certa manera, empènyer, cap als seus ideals pedagògics. Ignorava aleshores la dedicació, de gran, a la tasca d'ensenyar.

Sempre he tingut ganes de saber, set de coneixements, i m'he passat estudiant tota la vida. He dedicat els millors anys a la tasca d'educar, no nens, sinó adolescents de Batxillerat.

Durant més de 35 anys, he donat classe. Per les meves aules han passat multitud de joves. La meva satisfacció més gran és la de trobar-me amb homes i dones fets i drets que, en preguntar-me si els recordo, em diuen que han estat alumnes meus.

El tracte que rebíem a les aules era excel·lent, i els mestres, gent que sentia la professió i intentava dur a terme una reforma de l'ensenyament. Pertanyien a la generació dels Vergés, Martorell, Galí, Pau Vila, i d'altres que seguiren les petjades de Rosa Sensat.

No hi havia llibres de text; el mestre explicava la lliçó, que nosaltres posteriorment redactàvem. Els llibres eren a la biblioteca i els anàvem a cercar a l'hora de la lectura comuna. L'únic llibre de text fou el Sil·labari català, gràcies al qual vam aprendre a llegir.

Jo, que després he llegit tant, recordo amb veneració la senyoreta Amàlia Codorniu, la parvulista que m'inicià en la lectura. Més endavant fou la senyoreta Aleu, qui anà desvetllant la meva ment.

A la classe, cada cert temps, escollíem els càrrecs de “president”, que és qui procurava que hi hagués ordre quan el mestre s’absentava; “cronista”, que portava un diari del treball diari de l’aula; “higienista”, que era l’encarregat de treure la pols de les taules; i “bibliotecari”, que anava a buscar els llibres a la biblioteca per a les hores de lectura.

Em ve a la memòria el senyor Gra, recitant: “Faune mutilat”, de l’Alcover, o els versos més emblemàtics de “La Rambla de les floristes”, d’en Segarra.

A més de les senyoretetes esmentades, el meu bon record em porta als senyors Gras, Fadoro, León i el gran matemàtic senyor Blasco.

La promoció d’un grau a l’altre s’esdevenia sense passar cap tipus de prova; era el mestre, que sense donar publicitat a les notes, ens valorava el nostre rendiment, i si estàvem o no capacitats per canviar a una classe o grau superior.

Un dia a la setmana hi havia sessió de cinema. Altres dies anàvem a la sala d’actes a desenvolupar una assignatura anomenada “Rítmica i plàstica”. A tall d’anècdota, recordo que, en certa ocasió, algunes mares es van queixar que ens fessin ballar als nois. Les classes eren mixtes, nois i noies junts. De molts, encara en conservo els noms: la Diana, l’Enequina, la Prudència, la Rosa, la Guillén i, sobretot, la Mercè Muñoz, que m’agradava. Entre els companys: el Juncosa, el Barceló, el Flores, el Vilajoana, el Pons, el pare del qual era dentista, i el Garcia, que va morir d’un postoperatori el darrer any de primària. Amb ells vam convida, contents, vam participar en els jocs, i també en alguna baralla, que mai no va passar a majors.

En esclatar la insurrecció militar, estàvem a les colònies municipals de Sant Genís de Vilassar, juntament amb altres companys. En arribar a Barcelona, vaig adonar-me del canvi. Als carrers hi havia molts milicians armats, i camions de gent que marxaven cap al front. Malgrat tot, l’escola va continuar amb normalitat. Una imatge que tinc gravada és l’enterrament d’en Durruti, líder anarquista, per la Rambla.

El 13 de febrer de 1937 la ciutat comtal va patir el primer bombardeig. De nit, sonaren les sirenes i els xiulets dels vigilants nocturns. Seguidament, vam sentir unes fortes explosions. Es tractava d’un bombardeig des d’un vaixell feixista; primer es va dir que era el Canàries, però després vam saber que era una fragata italiana. Els feixistes italians i alemanys van fer costat al general rebel Francisco Franco. Uns quants obusos varen caure a la barriada de Gràcia, prop de l’empresa Elizalde, on deien que es fabricava armament, però, com sempre, es van equivocar i van fer diana a les cases del carrer Perill. L’endemà, el pare ens va dur a veure les destrosses.

La por es va anar escampant per la ciutat. La gent es va unir per construir refugis. Les zones on més se’n van construir van ser Gràcia i el Poble Sec. A

més, s'utilitzaven com a tal les estacions de Metro, sobretot les més profundes que, segons la gent, eren les de Fontana i Lesseps. Moltes persones, esporuguides, anaven a dormir a les estacions, amb mantes i provisions. A casa, el de més a prop era a la Plaça Reial, però com que vivíem al costat del Liceu, quan sentíem l'alarma, gairebé no teníem temps d'arribar-hi. Ens reuníem tots els veïns al pis principal. Allí xisclàvem en sentir xiular les bombes i alguns ploraven. La mare no volia baixar mai i, si era de nit, es posava a la finestra, contemplant l'espectacle de les bengales que tiraven "les paves" per il·luminar, que no per encertar els objectius.

Es pot dir que els objectius, o bé no existien o bé els aviadors no tenien la punteria suficient.

El barri de la Barceloneta va quedar gairebé destrossat. Sembla que volien destruir el port, perquè no es pogués rebre ajuda per mar. També el Poble Sec va patir molt.

Podríem pensar que al barri del Raval, on es troba l'Escola, no hi podria haver pas cap objectiu. Amb tot, els dies en què sonava l'alarma, si érem a classe, el mestre de torn ens feia sortir de l'aula i estirar-nos al passadís; també ens recomanava posar un llapis entre les dents, perquè les explosions no ens rebentessin els timpans.

Van passar els dies i els ensurts, i la gent estava cada vegada més preocupada. Escassejava el menjar i, quan sonaven les sirenes, ningú no estava segur que les bombes no el destrossarien.

Els pitjors raids aeris van tenir lloc els dies 16, 17 i 18 de març de l'any 1938. Era l'últim any de la guerra i els franquistes anaven per feina. Se'ls va ocórrer atemorir la població civil bombardejant la ciutat cada tres hores. La gent, esporuguida, a l'hora assenyalada ja anava cap al refugi o prenia precaucions.

El dia 17 de març, a mig matí, estàvem fent classe amb el senyor Gras; el recordo alt, ben plantat, vestit de negre de capa peus, pel dol de la seva dona. Nosaltres devíem estar escrivint una redacció i ell, dret prop de la finestra, tenia un llibre a la mà. No vam sentir les sirenes, sinó, com passava algunes vegades, vam sentir primer unes explosions, en un principi llunyanes, i després una de molt forta, i vam veure, espantats, com els vidres i els marcs de les finestres saltaven pels aires. No vam tenir gairebé ni temps de posar-nos sota les taules, mentre alguns companys ploraven, i altres xisclaven. La bomba va caure arran de la font, i sembla que la metralla va causar morts i ferits al forn del xamfrà amb el carrer Egipcíaques. Alguns nois, i el mateix senyor Gras, van resultar ferits, tot i que no de gravetat. Ell em va explicar, ja de gran, que guardava el llibre que llegia, tacat de sang. A partir d'aquí, va començar el desordre. Tots corrent pel passadís i, al cap d'un moment, gent que va entrar per auxiliar-nos i calmar-nos.

El mateix dia, quan la mare ja m'havia vingut a buscar i havíem arribat al carrer de l'Hospital, se sentí una altra alarma i ens aixoplugàrem en una porteria. Al cap d'un moment, i després d'un soroll esgarrafós, sentírem com l'escala on érem s'enderrocava, quedant tot ple d'una pols que es clavava a la gola i no ens deixava ni veure ni respirar.

També el mateix dia, havent dinat, hi hagué de nou una alarma, i no vam tenir ni temps de baixar les escales quan la finestra del menjador va caure feta miques. La bomba havia anat a parar darrere l'església de Sant Agustí, i l'ona expansiva havia arribat fins a casa nostra. Aquella va ser l'única nit que vam decidir baixar a un refugi del Poble Sec. Recordo la humitat i el desassossec; jo no vaig dormir en tota la nit, perquè creia que podíem quedar enterrats en vida.

Aquells dies, una bomba va coincidir amb un camió d'armes a la cruïlla de Balmes – Gran Via, prop del Coliseum, i va enderrocar gairebé tota una illa de cases. Va haver-hi molts morts, i els serveis fúnebres no donaven a l'abast.

Això és tan cert que, quan el mes de setembre i després d'un bombardeig, va morir el meu pare, tinguérem moltes dificultats per poder-lo enterrar.

Quan el dia 26 de gener de 1939 vam assabentar-nos, a través de la ràdio, de la proximitat de les tropes feixistes a la ciutat comtal, al matí assaltàrem els comerços. Encara veig la Carme, la meva germana gran, tota blanca de farina, sortint del forn del carrer de la Unió, amb uns pans sota el braç. A la tarda, la ràdio anunciava ja la imminent entrada, i amb el meu amic Jaume vam córrer cap a la Rambla. Les tropes franquistes baixaven a banda i banda, mentre cremava l'estrella roja d'un dels quioscs.

No recordo haver passat una por excessiva; la persona humana s'acostuma a tot, però les memòries d'aquells tristos dies no s'esborraran mai més de la nostra ment.

La guerra mai no es pot tolerar, és mentida que hi hagi guerres justes o legals. Els humans som els únics animals dotats de paraula, i és amb aquesta que hem de resoldre els problemes. Els bombardeigs de les que s'anomenen ciutats obertes són un crim contra la humanitat, i cal lluitar amb totes les forces de paraula i d'obra, perquè mai més i a cap lloc del món, els ciutadans innocents siguin massacrats impunement en nom de qualsevol falsa causa. El bé més preuat és la vida, i ningú no pot arrabassar-la a un altre sense convertir-se en un criminal, i en el cas que ens ocupa, de criminal de guerra, amb possibilitat de ser jutjat per un tribunal penal internacional.

Manel Satué i Sillué